O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHNING STRATEGIK MAQSADLARINI AMALGA OSHIRISH MEXANIZMLARI

Toshturdiyeva Xolida Zokir qizi
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot yo‘nalishi talabasi
E-mail: toshturdiyevfarrux463@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning strategik maqsadlarini amalga oshirish mexanizmlari iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlar uyg‘unligi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Xalqaro yondashuvlar hamda O‘zbekistonning 2019–2030-yillarga mo‘ljallangan yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi o‘rganilib, strategik maqsadlarni amalga oshirishning iqtisodiy mexanizmlari asoslangan. Natijada energetika, suv resurslari va inson kapitali yo‘nalishlarida ustuvor takliflar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, resurs samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, yashil moliyalashtirish, O‘zbekiston.

Bugungi kunda iqlim o‘zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi va tabiiy resurslar tanqisligi iqtisodiy o‘sishning an’anaviy modelini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Rokström va hammualliflarning sayyoraviy chegaralar konsepsiyasida inson faoliyati Yer tizimining barqarorligini saqlab turuvchi chegaralarga yaqinlashayotgani ko‘rsatilgan [4]. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan Barqaror rivojlanish kun tartibida iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy inklyuziya va ekologik barqarorlik o‘zaro bog‘liq maqsadlar sifatida belgilangan [6]. Shu sababli yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishga erishishning amaliy mexanizmi sifatida e’tirof etilmoqda.

“Yashil iqtisodiyot” atamasining ilmiy muomalaga kirishi odatda Pirs, Markandiya va Barbierning 1989-yildagi ishi bilan bog‘lanadi [3]. UNEP uni inson farovonligi va ijtimoiy adolatni oshirib, ekologik xatarlar hamda resurslar tanqisligini sezilarli kamaytiradigan iqtisodiyot sifatida ta’riflaydi [5]. OECD yashil o‘sishni tabiiy aktivlar resurslar va ekologik xizmatlarni taqdim etishda davom etishini ta’minlagan holda iqtisodiy o‘sishga erishish deb izohlaydi [2], Jahon banki esa inklyuziv yashil o‘sish yondashuvini ilgari suradi [7]. Bu yondashuvlarning umumiy jihati shundaki, yashil iqtisodiyot faqat ekologik siyosat emas, balki iqtisodiy tizimning tarkibiy qayta qurilishi sifatida qaraladi.

O‘zbekistonda 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qaror bilan 2019–2030-yillarga mo‘ljallangan yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi tasdiqlangan [1]. Strategiyada energiya samaradorligini ikki baravar oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushini elektr energiyasi ishlab chiqarishning 25 foizidan ortig‘iga yetkazish, YaIM birligiga to‘g‘ri keladigan issiqxona gazlari chiqindilarini 2010-yil darajasiga nisbatan kamaytirish hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish unumdorligini oshirish kabi maqsadlar ko‘zda tutilgan. Biroq bu maqsadlarga erishish davlat qarorlari bilan cheklanib qolmay, moliyaviy vositalar, rag‘batlantirish choralari va malakali kadrlarni talab qiladi. Shu bois ilmiy muammo

strategik maqsadlar bilan ularni amalga oshirishning iqtisodiy mexanizmlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslashdan iborat.

Tadqiqotning maqsadi yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik tarkibiy qismlariga ta’sirini nazariy jihatdan asoslash hamda O‘zbekiston sharoitida strategik maqsadlarni amalga oshirishning ustuvor mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot savoli: yashil iqtisodiyotga o‘tish O‘zbekistonda barqaror rivojlanishning uch tarkibiy qismiga qanday ta’sir qiladi va uni jadallashtirish uchun qaysi mexanizmlar ustuvor ahamiyatga ega?

Metodologik asosni tizimli yondashuv, me’yoriy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil hamda mantiqiy umumlashtirish usullari tashkil etdi. Birinchi bosqichda xalqaro tashkilotlarning yondashuvlari qiyosiy o‘rganildi, ikkinchi bosqichda strategiyaning maqsadli ko‘rsatkichlari barqaror rivojlanishning uch tarkibiy qismi bo‘yicha guruhlandi, uchinchi bosqichda amalga oshirish mexanizmlari asoslandi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, yashil iqtisodiyotga o‘tishning ta’siri uchta yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Birinchisi — iqtisodiy yo‘nalish: energiya va xomashyo sarfini kamaytirish ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytiradi, qayta tiklanuvchi energetika, energiya tejovchi uskunalar va chiqindilarni qayta ishlash kabi yangi tarmoqlar iqtisodiyot tarkibini diversifikatsiya qiladi. Ikkinchisi — ekologik yo‘nalish: elektr energiyasi ishlab chiqarishda qazib olinadigan yoqilg‘i, xususan tabiiy gaz ulushining yuqoriligi hamda qurg‘oqchil iqlim sharoitida suv resurslarining asosiy qismi qishloq xo‘jaligida iste’mol qilinishi sababli energetika va suvdan foydalanish samaradorligi ekologik barqarorlikning hal qiluvchi omillari hisoblanadi. Uchinchisi — ijtimoiy yo‘nalish: yashil texnologiyalarga o‘tish yangi kasblar va malakali kadrlarga ehtiyojni oshiradi, energiya va suv ta’minotining ishonchliligi esa aholi turmush sifatiga bevosita ta’sir qiladi.

Strategik maqsadlarni amalga oshirishda to‘rtta mexanizm ustuvor deb hisoblanadi. Birinchidan, yashil kreditlar va yashil obligatsiyalar kabi moliyaviy vositalar orqali xususiy va xalqaro investitsiyalarni jalb qilish. Ikkinchidan, energiya tejovchi va qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarini joriy etuvchi korxonalar uchun soliq va kredit imtiyozlari tizimini takomillashtirish. Uchinchidan, maqsadli ko‘rsatkichlarning bajarilishini muntazam kuzatib boruvchi, ochiq ma’lumotlarga asoslangan monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish. To‘rtinchidan, oliy ta’lim va kasbiy tayyorgarlik tizimida yashil iqtisodiyot bo‘yicha kadrlar tayyorlash hamda yoshlarning bu jarayondagi ishtirokini kengaytirish.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot O‘zbekistonda barqaror rivojlanishning uch tarkibiy qismini yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi iqtisodiy model sifatida muhim o‘rin tutadi. Uning samaradorligi esa strategik maqsadlarning moliyaviy, rag‘batlantiruvchi, monitoring va kadrlar bilan ta’minlash mexanizmlari bilan qanchalik uyg‘un amalga oshirilishiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori “O‘zbekiston Respublikasining 2019–2030-yillar davrida “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.

2. OECD. (2011). Towards Green Growth. Paris: OECD Publishing.

3. Pearce, D., Markandya, A., & Barbier, E. (1989). Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan.
4. Rockström, J. et al. (2009). A safe operating space for humanity. Nature, 461, 472–475.
5. UNEP. (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi: United Nations Environment Programme.
6. United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1). New York: United Nations.
7. World Bank. (2012). Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington, DC: World Bank.

BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA “YASHIL IQTISODIYOT”NI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Ergasheva Nafisa Baxriddinovna
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali «Iqtisodiyot va turizm» kafedrasi katta o‘qituvchisi, PhD
Qodirqulova E’zoza Diyorjon qizi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti Jizzax Filiali Iqtisofiyot fakulteti 434/26-guruh talabasi
qodirqulovaezoza7@gmail.com

Annotatsiya. *Energiya resurslarining cheklanishi va ekologik bosim davlat boshqaruvida iqtisodiy qarorlarni uzoq muddatli barqarorlik bilan uyg‘unlashtirishni talab qilmoqda. Maqsad yashil investitsiyalar, energiya samaradorligi va fiskal rag‘batlarning barqaror rivojlanish indikatoriga bog‘liqligini hamda davlat boshqaruvining iqtisodiy asoslari orqali namoyon bo‘lishini aniqlashdan iborat. Metodlar — uchburchaklashtirishga asoslangan validatsion aralash dizayn, hududiy panel baholash, tavsifiy statistika, korrelyatsion tahlil, analitik ierarxiya jarayoni va robastlikni tekshirish qo‘llanildi; natijalar institutsional omillar qiyosi bilan izohlandi. Barqaror rivojlanish indikatorining o‘rtachasi M=0,47, SD=0,11 va diapazoni 0,25–0,71 bo‘ldi. Yashil investitsiyalar YaIMga nisbatan M=2,84 foiz, SD=1,09 va 0,91–5,76 diapazonida; energiya samaradorligi indeksi M=0,63, SD=0,14 va 0,34–0,88 oralig‘ida qayd etildi. Fiskal rag‘batlar YaIMga nisbatan M=1,76 foiz, SD=0,68 va 0,52–3,41 diapazonini ko‘rsatdi. Modelning R^2=0,41 qiymati qayd etilib, muhim bog‘lanishlar r=0,52, r=0,46 va r=0,38 koeffitsiyentlari bilan ifodalandi; statistik natijalarda p=0,001, p=0,003, p=0,014 va p<0,001 ko‘rsatkichlari olindi. Natijalar yashil investitsiyalar, energiya samaradorligi va fiskal rag‘batlarning ijobiy yo‘nalishini tasdiqlaydi. Ilmiy hissa ushbu omillarni davlat boshqaruvi instrumentlari bilan yagona baholash tizimida birlashtirishdir. Xulosa sifatida budjetlashtirishni natijadorlikka bog‘lash hamda energiya tejamkor loyihalarni institutsional rag‘batlar bilan qo‘llab-quvvatlash taklif etiladi.*